

“SAHNEDE”

Sözcük Sayısı: 4000

Kategori: Kategori 1

Araştırma Sorusu: Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Sahnenin Dışındakiler* adlı romanında ana sorunsalın yansıtılmasında karakterizasyon ve uzamlaştırma “sahne” uzamı üzerinden nasıl kurgulanmıştır?

Mayıs 2021

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. SAHNE VE SAHNEDEKİLER	7
II. A. SAHNE	7
II. A. 1. Anadolu	7
II. A. 1. a. İstanbul	8
II. A. 1. a. i. İstanbul	8
II. A. 1. a. ii. İstanbul'da Nasır Paşa'nın Evi ve Madam Elekciyan'ın Pansiyonu	9
II. A. 1. b. Ankara	10
II. A. 1. b. i. Ankara	10
II. B. SAHNENİN DIŞINDAKİLER	11
II. B. 1. Cemal	11
II. B. 2. Emperyalist İşgalciler	13
II. B. 3. Muhtar	13
II. B. 4. Süleyman Bey	15
II. C. SAHNENİN İÇİNDEKİLER	16
II. C. 1. Sabiha	16
II. C. 2. İhsan	17
III. SONUÇ	18
IV. KAYNAKÇA	20

I. GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Sahnenin Dışındakiler* adlı romanında ana sorunsalın yansıtılmasında karakterizasyon ve uzamlaştırma üzerinden kurgunun yapılandırılması söz konusudur. Romanın ana sorunsalını yansıtırken, yazar, “sahne” uzamı üzerinden yapıtım biçimlendirerek uzam ve figürlerini kurmuş; olay akışındaki merak unsurundan çok, durum değerlendirmeleriyle romanının içeriğini oluşturmuştur.

Roman, yazıldığı dönemdeki diğer romanlarla benzer olarak, Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele döneminin gerçekliklerini içermektedir ancak dönem romanlarından ayrılan yanı, doğrudan doğruya bağımsızlık mücadelesini, halkın durumunu veya aydın-halk ilişkilerini içermemesidir. Roman, Millî Mücadele esnasında İstanbul’daki sosyal-toplumsal hayatı ve bu hayatın Millî Mücadele kapsamına bütün olarak bakıldığında nasıl görüldüğünü, İstanbul’un bağımsızlık ile mücadele kavramlarını nasıl anladığını ve yorumladığını içermektedir. Yazar romanında Millî Mücadele ‘sahne’sinin ‘dışında kalan’ toplumsal kesitlere yönelik bakış açısı romanın kapsamını oluşturmaktadır.

Roman bu içeriğin yansıtılmasında önce kültürel ortamı yansıtmak için yapılandırılan “sahne” adıyla dikkat çekmektedir. Romanda ‘Sahne’ olarak kurgulanan “Anadolu” uzamı, iki kent üzerinden yapılandırılmıştır: İstanbul ve Ankara. Bu iki ‘uzam’a yerleştirilen figürlerin ‘Sahnenin Dışındakiler’ ve ‘Sahnenin İçindekiler’ olarak nitelendirilmesiyle de kurgu biçimlendirilmiştir.

Romanda, bir uzam adı olarak ‘sahne’ verilmesiyle, Millî Mücadele sürecine, dolaylı bir yoldan bakma hedeflenmiştir. Millî Mücadele romanlarında çoğunlukla İstanbul dışındaki kentler uzamlaştırılırken, bu romanda İstanbul merkeze alınarak oradan Anadolu’ya bakış sunulmuştur. Milli Mücadele verilirken onun dışında kalan hayata ve olaylara eğilen yazar, Milli Mücadele’nin dönemi içinde görünmediğini düşündüğü tarafını “sahnenin dışı” kavramıyla göstermeye çalışmıştır.

Yazar romanında İstanbul’un kozmopolit ortamlarının, ulus ve inanç bilincini, insani değerlere yaklaşımını, tükenmeye yüz tutan bağımsızlık ve mücadele kavramlarını, Anadolu’da oluşmaya

başlayan “yeniden oluşum”u ve “yeni model insan”ı ele almıştır. Bu insanların görülme durumunu da bir sahneleme ifadesiyle şekillendirerek romanını yapılandırmıştır. Böylelikle tarihsel bir gerçeklik yazınının da konusu olmuştur. Bu bağlamda romanın kuramsal yapısı uzamlaştırma ve karakterizasyona yüklenen işlevle ortaya konulmuştur. Karakterler İstanbul ve Ankara uzamına yerleştirilmiş, eskimiş Osmanlı Devleti’ni ve yenilenen Anadolu’yu temsil etmişlerdir. Roman, 1920 yılı Eylül ayında İstanbul’a dönen, romanın odak figürü olan Cemal karakterinin bakış açısından sunularak Cemal’in hatıralarından oluşması biçimiyle yapılandırılmıştır.

Romanın yapısındaki akıcılığı sağlamak için yazar çekirdek unsur olarak Cemal-Sabiha aşkını kurgunun merkezine koymuştur. Romanın başından sonuna kadar Cemal’in Sabiha’ya olan aşkı asıl olay akışının çerçevesini oluşturmaktadır. Olay örgüleri ve karakterizasyon yazar tarafından bu çerçeveye bağlı olarak geliştirilmiştir. Cemal romanda pasifize edilmiş bir gözlemcidir. İstanbul’da Sabiha’nın peşinde koştuğu için Millî Mücadele onu pek ilgilendirmemektedir. Romanın sonlarında Sabiha’ya eskisi kadar önem vermemeye başlamasıyla da gerçek değerın Anadolu’daki Millî Mücadele olduğunu fark etmesiyle kurguda dönüşümü gerçekleştirilir. Bu dönüşüm Anadolu’nun da dönüşümünü yansıtmaları yönünden önem kazanırken kurgunun yapısını dönemin diğer yapıtlarından ayırmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Sahnenin Dışındakiler” adlı romanı üzerine yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların içeriği çoğunlukla romanın belirli bölümlerinin veya içeriklerinin ele alınmasıyla ilişkili olarak yapılmıştır. Bu çalışmaların kapsamını daha çok yazar ve metin merkezli çalışmalar oluşturmaktadır. Tarafından taranarak incelenen çalışmalardan en kapsamlıların şöyledir: Seval Şahin’in hazırladığı “*Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Sahnenin Dışında Kalmış Bir Romanı: Sahnenin Dışındakiler*”¹ adlı çalışma; Mahur Beste, Huzur ve Sahnenin Dışındakiler üçlemesi çerçevesinde Kurtuluş Savaşı romancılığına yaklaşımı içermektedir. Yine bu çalışmaya benzeyen

¹ Şahin, Seval. “Pasaj.” *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Sahnenin Dışında Kalmış Bir Romanı: Sahnenin Dışındakiler*, Nov. 2007.

diğer çalışmalarda da Millî Mücadele'nin o yıllarında olan olaylara bağlı olarak tematik yönden bir irdeleme yapılması söz konusu olmuştur. Erol Köroğlu'nun "*Sahnenin Dışındakiler'i Tanımlamak: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Kurtuluş Savaşı Anlatıları Türü*"² adlı çalışmasında da romanın genelini detaylı bir biçimde incelenmiş, bunun yanına Halide Edip'in "Ateşten Gömlek" ve Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" adlı romanları da eklenerek dönemin temaları değerlendirilmiştir. Bunların yanında en modern ve kapsamlı sayılabilecek bir yüksek lisans tezinde "Tanpınar'ın romanlarında "Modernlik, Zaman ve Mekân" adlı çalışmada yazarın diğer romanlarıyla bir karşılaştırma yapılmıştır. Burada, özel olarak "Sahnenin Dışındakiler" romanına değinilmese de Tanpınar'ın romanlarındaki bakış açısı detaylı bir şekilde işlenmiştir. Roman üzerine yapılan bu çalışmalar incelenerek, romanın içeriğinin yapılandırılmasında, romanın yapısal özelliklerine dair doğrudan incelemelerin yapılmadığı görülmüş, böylelikle bu çalışmada yapısalılık kuramının öngördüğü yöntemle, roman değerlendirilerek uzamlaştırma ve karakterizasyon ortaya konulmuştur. Roman üzerine yapılan birçok çalışmada "sahnenin içi" ve "sahnenin dışı" kavramlarına değinilmesine karşın doğrudan bu kapsama yönelik detaylı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Hayrettin Orhanoglu tarafından hazırlanan bir çalışmada "*Eserin Macerası Yahut Mağaranın Eşiğindeki Tanpınar*"³ adıyla Tanpınar'ın romanlarını ve öykülerini oluşturan bilincin varlığı detaylıca sorgulandığı görülmüş; Turgay Anar tarafından hazırlanan "*Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikaye ve Romanlarında Ev*" adlı bir başka çalışma da "ev" uzamı üzerine hazırlanmış detaylı bir çalışmaya da rastlanmıştır. Bu nedenle bu tez çalışmasında, önceki çalışmalarda uzamlaştırma ve karakterizasyona teknik bağlamda çok fazla değinilmediği fark edilerek yapısalıcı bir yöntemle Tanpınar'ın "Sahnenin Dışındakiler" adlı romanını değerlendirme uygun görülmüştür.

² Köroğlu, Erol. *Sahnenin Dışındakiler 'i Tamamlamak: Ahmet Hamdi Tanpınar Ve Kurtuluş Savaşı Anlatıları Türü*.

³ orhanoglu, Yazan:hayrettin. "ESERİN MACERASI YAHUT MAĞARANIN EŞİĞİNDEKİ TANPINAR." *Hayrettin Orhanoglu*, 24 Jan. 2021, hayrettinorhanoglu.wordpress.com/2020/01/22/eserin-macerasi-yahut-magaranin-esigindeki-tanpinar/.

“Yapısalcılık, Batı dünyasında Strüktüralizm olarak bilinir. 20. yüzyılın ikinci yarısında dil, kültür, matematik felsefesi ve toplumun analizinde en fazla kullanılan yaklaşım olmuştur. Yapısalcılığın, çeşitli şekilleri olduğundan dolayı tanımlamanın zor olduğu ileri sürülür . (...) Yine de yapısalcılığın hem bilimde hem de toplum içinde edindiği değişik anlamları incelenebilir ve karşılaştırılabilir. Yapısalcılık, dilbilimden, kültür araştırmalarına, halk masallarına ve edebiyat metinlerine kısaca tüm anlatı (narrative) türlerine kadar, geniş bir alanda uygulaması görülen farklı anlamlar yüklense de genel olarak yapının belirleyiciliğinden hareket eden felsefi ve toplumsal problemleri yapı kavramından hareketle açıklamaya çalışan yaklaşımın adıdır.”⁴

Bu tanımlamadan yola çıkarak bu tez çalışmasında *“felsefi ve toplumsal problemleri yapı kavramından hareketle açıklamaya çalışan yaklaşım”*la Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Sahnenin Dışındakiler” adlı romanında ön plana çıkarılanlar irdelenmiştir. Milli Mücadele döneminde başta İstanbul’da yaşananların ön plana çıkarıldığı romanda, Milli Mücadele’ye kayıtsız kalan İstanbul’dakiler ve Milli Mücadele’nin asıl patlak verdiği Ankara arasındaki ilişki, romanın yapısı içinde karşıtlıklarla yansıtılmıştır. Tanpınar romanda, İstanbul’da Milli Mücadele’ye kayıtsız kalanları sahnenin dışındakiler, Anadolu’daki insanları ise sahnenin içindekiler olarak nitelendirmiştir. Figürlerini de yine çeşitli karşıtlıklarla yapılandırarak bu uzamlarda konumlandırmıştır. Bu kapsamda romanda kurgulanan ortam üzerinden dönemin kültürel yapısına ve dönemin aydınlarının iç dünyalarına da Ahmet Hamdi Tanpınar’a özgü bir yaklaşım gözlenmektedir. Yazar okuruyla iletişimini kurduğu karşıtlıklarla şekillendirmektedir

⁴ BAYRAKDAR Sema, (2008), Yapısalcılığa Saussure İle Dilsel İletişim Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

II. SAHNE VE SAHNEDEKİLER

II. A. SAHNE

II. A. 1. Anadolu

Tanpınar “Sahnenin Dışındakiler” romanında “sahne” olarak “Anadolu”yu belirlemiştir. Yazar kurduğu karşıtlık üzerinden Anadolu sahnesini yapılandırmıştır. Bu yapı okurun karşısına İstanbul-Ankara karşıtlığı olarak çıkmaktadır. Romanda karşıt olarak yapılandırılan bu iki uzama yerleştirdiği birbirine karşıt figürlerle de romanın içeriğini temellendirmiştir. “Sahne” aracılığıyla iki kesimi yapılandıran yazar Sahnenin Dışındakiler adına romanın içeriğini odaklarken aslında iki kesim yaratmış olur: Sahnenin dışındakiler ve sahnenin içindekiler. Bu bağlamda sahnenin içini emperyalist işgalcilere karşı ulusal kimliklerini savunan Anadolu’da yaşayan Türklerdir ki bunları ifade etmek için Ankara’yı uzam olarak romanına yerleştirmiştir. Ankara, burada, Milli Mücadele ruhunu ve ulusalcı bilinci yansıtan bir temsildir. Sahnenin dışını ifade etmek için de köklü bir kültür devi olan İstanbul’u uzam olarak romanına yerleştirmiştir. İstanbul, kozmopolit ortamların, sahneye çıkanların temsili olarak romanda ulusal bilinçten yoksunluğun eleştiri zemini olarak biçimlendirilmiştir.

Bu noktada romanın en temel odağını oluşturan “savaş” kavramı romanda çok önemli bir yapıyla okurun karşısına çıkarılmaktadır. Roman boyunca Ankara’dakiler düşmanla savaşırken İstanbul’dakiler kendileriyle savaşmaktadır. Savaş alanı da Anadolu sahnesidir. Romanda ilk kez “sahne” kavramının vurgulanması İhsan karakteri aracılığıyla yapılmaktadır. İhsan idealize edilmiş yapısıyla içinde bulunulan durumun gerçekliğini ortaya koymak üzerine kurgulanmış bir karakterdir.

Aynı zamanda Osmanlı’daki “aydın” kesimi de temsili romanda önemlidir:

“Bundan şüphe mi ediyorsunuz? Gazetelerdeki yazılarımı görmediniz mi? Burada bulunmama bakmayın. Onlardanım. Hepimiz onlardanız. Başka türlü olmasını aklınız nasıl alabiliyor? Ben buna hayret ederim! Orada mücadele var, muharebe var. Mukadderatımız orada halledilecek! Asıl sahne orası. Biz burada maalesef seyirciyiz. Sahnenin dışındayız. Fakat bir türlü bunu anlamıyorlar, ikide bir müdahaleye kalkıyorlar.” (Tanpınar, 142)

Romanda İhsan karakterinin bu konuşmasıyla sahne kavramı ortaya konulmuş, sahneye yüklenen işlev de böylelikle vurgulanmıştır.

II. A. 1. a. İstanbul

II. A. 1. a. i. İstanbul

“Sahnenin Dışındakiler” romanında Ankara Millî Mücadele’nin asıl patlak verdiği uzam yani sahenin içiyken İstanbul Millî Mücadele’ye dışardan bakan ve hiç istifini bozmayan insanların olduğu uzam yani sahenin dışı olarak nitelendirilmiştir. Sahnenin dışı kavramı burada iki yönüyle görünmektedir. Biri Millî Mücadele’ye destek vermeyen, önemsemeyenleri işaret ederken, diğeri işgalcilerin dilediklerini elde edemeyip sahenin dışında kalmalarıdır. İstanbul’dakiler sahenin dışında kalan, hiçbir planlarını gerçekleştirememiş olanlar da kendi içinde iki farklı yapıdadırlar. Bu yapılardan en önemlisi İhsan’ın Cemal’e verdiği görev olan Nasır Paşa’nın hatıratını yazdırma görevidir. Bu yapılardan bir diğeri de başta da belirtildiği gibi Millî Mücadele’ye kayıtsız kalan insanların bulunduğu durumdur. Sahnenin dışında ahlaksız ve kokuşmuş bir yapı gözlenmektedir.

Romanda kurgulanan dönemde İstanbul’da Rusya’dan kaçıp gelen Beyaz Ruslar vardır, bu nedenle de İstanbul’da hemen herkes bir Rus kadınıyla yaşamaktadır ve bu adeta o dönemin modası haline gelmiştir. Anadolu’da ölüm kalım savaşı ve Millî Mücadele devam ederken İstanbul’da sahenin dışında kalan ulusal bilincini yitirmiş kesim dile getirilemeyen sefil bir eğlence yaşamaktadır. Bu durum romanda Cemal’in dilinden aktarılmaktadır:

“Her taraftan bir gramofon, Rumca şarkı, balalayka ve saz sesleri geliyordu. Adım başında önümde bir kapı açılıyor, insan sesi, alkol kokusu, duman ve musiki karışık aydınlığını sokağa kusuyordu. Kaldırımlarda yüksek seslerle ten pazarlıkları oluyor, birkaç kadeh alkolün başıboş bıraktığı ebedi hayvan, en çıplak kelimelerle fakat böyle vaziyetlerde hayvan sesinin bulduğu o keskin, yaratılışın sırrıyla ve bir nevi talih hüznüyle dolu perdelere hiç erişmeden -çünkü insan kendi hadlerinden uzaklaşınca birçok şeyi birden kaybediyordu- arzusunu ilan

ediyor, köşe başlarında birdenbire tek bir fonksiyonun şeması olmuş insan vücutları, demir bir tulumba ciddiyetiyle gerilerek mesanelerini boşaltıyorlar, küfür, kahkaha, daha ziyade bir aşiret neşesine benzeyen raks havaları, sidik kokusu birbirine kenetleniyordu.” (Tanpınar, 216)

İstanbul’da böyle bir hayat sürülmesini yansıtırken yazar “ten pazarlıkları” ifadesini kullanarak azınlıkların da aynı anda aynı ortamda bulunması sonucunda oluşmuş bir sınıflı toplum yapısına da dikkati çekmektedir. Savaş nedeniyle birçok ulustan insanın bir arada yaşadığı bir kent olan İstanbul adeta bir “insan pazarı” haline gelmiştir. Kentin her köşesinde böyle bir durumun olması ülkenin mevcut durumunda sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Osmanlı Devleti’nin dağılma döneminde olması da bu durumu tetiklemektedir. Yazar da döneminin farklı sorunlarını böylelikle yansıtmaya çalışmıştır.

II. A. 1. a. ii. İstanbul’da Nasır Paşa’nın Evi ve Madam Elekciyan’ın Pansiyonu

“Sahnenin Dışındakiler” romanında İstanbul içinde özel bir uzam olarak çizilen iki uzam daha dikkat çekicidir. Romanda Nasır Paşa karakteri bir mülkiye paşası olarak devletin temsilidir. İstanbul’da saray tarafından sadrazamlığa getirilmeyi beklerken, can güvenliği için İstanbul’dan kaçıp İtalya’ya yerleşmeye karar vermiştir. Romanın odak figürü Cemal, Nasır Paşa’nın hatıralarını yazmakla görevlendirilmiştir. Nasır Paşa’nın kişiliği, özellikleri ve çevresi o dönem Osmanlı Devleti için bir aynadır. Aynı zamanda Cemal’in gözü önünde Nasır Paşa’nın bütün hatıralarını, fotoğraflarını da yakması onun, kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. Cemal, İhsan’ın kendisine verdiği görev olan Nasır Paşa’ya hatıratını yazdırmak için zamanının büyük çoğunluğunu Nasır Paşa’nın evinde geçirmektedir. Bununla birlikte Nasır Paşa’nın hatıratı romandaki önemli sembollerden de biridir.

Romanda bir diğer özel uzam olarak Madam Elekciyan’ın pansiyonu da bulunmaktadır. Cemal’in romanın sonlarına doğru orada yaşamaya başladığı pansiyon olarak romanda kurgulanmıştır. Bununla

birlikte aynı pansiyonda kalan Muhlis Bey de Cemal’le birçok konu hakkında fikir alışverişinde bulunmuş önemli figürlerden biridir. Millî Mücadele destekçilerinden biri olan Muhlis Bey tıbbıyeyi bitirmiştir. Romanda farklı bir “iç dünyası” olan bir aydın tipini de temsil etmektedir: Aynı zamanda en önemli özelliklerinden biri de Millî Mücadele için İhsan’la birlikte çalışmasıdır. Bu yüzden de Madam Elekciyan’ın pansiyonu karargâh olarak kullanılmaktadır. Onun sürekli ülkeyi kurtarmaktan bahsetmesi de Millî Mücadele’ye olan saygısını ve sonsuz güvenini simgelemektedir. Cemal’in Nasır Paşa ve İhsan karşıtlığı içinde kurgulanmasıyla her iki durumu da gözlemesi romanın önemli noktalarından biridir.

Bu iki uzam içerisinde de bulunan Cemal, İstanbul sorunlarıyla ilgilenmeye çalışmaktadır fakat romanın sonunda Nasır Paşa’nın istenileni onlara sunmamasıyla her iki taraf için de “işe yaramaz” bir figüre dönüşmüştür. Romanın sonunda Nasır Paşa’nın öldürülmesiyle de bu “işe yaramazlık” onaylanmıştır fakat Nasır Paşa’yı kimin öldürdüğü bilinmemekle birlikte bunun İhsan olabileceği düşüncesi de yazar tarafından hissettirilmektedir.

II. A. 1. b. Ankara

II. A. 1. b. i. Ankara

“Sahnenin Dışındakiler” romanında Ankara uzamı sahenin içi yani Millî Mücadele’nin asıl gerçekleştiği, Mustafa Kemal’in bulunduğu “ortam” olarak kurgulanmıştır. Millî Mücadele yanlıları Anadolu’ya malzeme ve asker yardımında bulunmuştur. Romanda İstanbul’daki aydınların Anadolu’ya karşı bazı özgün yaklaşımları vardır. Cemal’in Anadolu’ya bakışı örnek olarak verilebilir: “*Anadolu acıdır. Eliniz kesildiği zaman bir yere çarptığınız zaman duyduğunuz şey yok mu, işte onu büyültün, tahammül edilemeyecek hale getirin, işte Anadolu odur.*” (Tanpınar, 205) Cemal aracılığıyla Anadolu’da verilen savaşın; hassasiyeti, büyük ve acı dolu olduğu vurgulanmaktadır. İhsan ve Tefik Bey, asıl umudun Anadolu’da yani Mustafa Kemal Paşa’nın elinde olduğunu savunmaktadırlar:

“Ama yine İhsan’ın dediği gibi, asıl yemek orada pişiyor. İstanbul’da bizim gibi başka teşekküller, münferit hareketler de var. Eğer Anadolu’nun istediğini kabul etseler, bu kabine maskaralığını bıraksalar, işler daha kolaylaşır. Politika güç iştir. Dostu idare güçtür, düşmanı zararsız yapmak güçtür. Her şey güçtür. Dirayet ister! Bazen sabredersin, zaaf olur; bazen zaafın kuvvet görünür. Paşa’da bu dirayet var, anladın mı?” (Tanpınar, 177)

II. B. SAHNENİN DIŞINDAKİLER

II. B. 1. Cemal

“Sahnenin Dışındakiler” romanında içeriğin oluşturulmasında görülen en temel çatışma Millî Mücadele yanlıları ve işgalciler arasındaki karşıtlıktır. Tanpınar romandaki yapıyı Millî Mücadele sahnesinin içinde olanlarla, Millî Mücadele sahnesinin sadece seyircileri olanlar biçiminde iki kesitte ele almıştır. Bu figürlerden ilki Cemal’dir. Cemal’in kurgulanmasında ona karşıt olarak kurgulanan İhsan da önem taşımaktadır.

Roman, birinci tekil kişi anlatıcısı olan 22 yaşında betimlenen Cemal’in gözünden anlatılmaktadır. Roman bir bakıma Cemal’in iç dünyasının anlatıdır. Cemal, romanda, hayatta tam olarak ne yapmak istediğini bilemeyen bir figür olarak kurgulanmıştır. İç dünyası çalkantılarla, çelişkilerle doludur. Üniversite öğrencisidir, tıp okumaktadır. Aynı zamanda romanda başlarda Millî Mücadele’yi destekleyenlerden biridir. Çocukluğundan bu yana İhsan’ı bir rol model olarak görmüş, büyüdüğünde de hep İhsan’ın çalışmalarını ve hareketlerini desteklemiştir. İhsan, Cemal’in idealist kişiliğinin oluşmasında büyük rol oynamış bir figür olarak romanda kurgulanmıştır.

Cemal karakterinin kurgusuyla ona yüklenen asıl işlev, “sahnenin içi” ve “sahnenin dışı”yla olan bağlantıyı kurmaktır. İhsan Cemal’e Nasır Paşa’nın hatıratını kaleme almasını istemiştir. Cemal de bu görevi yerine getirmek için zaman zaman birçok mevki sahibi insanla tanışacak biçimde roman boyunca yapılandırılmıştır. Romanın en sonunda ise Cemal İhsan’ın kendisine verdiği bu görevi yerine getirememiş ve bütün figürler “sahnenin dışı”nda kalmıştır. Cemal’in düşeceği bu durum

roman boyunca onun yaşadığı iç çatışmalarla okura hissettirilmiştir. Duygularına mağlup olup düşünceleriyle Milli Mücadele tarafındaki eylemleriyle “sahnenin içi”ne girmiştir. Duygularından bağımsız bir şekilde aklı ve düşüncesiyle Kuvayimilliyeciler gibi bir ümit içinde, millet adına mücadele etmesi gerektiğini düşünmüştür fakat diğer tarafta zayıf iradeli ve pasif bir Cemal daha vardır. Bu kurguda yazar tarafından ustalıkla yapılandırılmıştır. Cemal’in, Sabiha’ya karşı duyduğu aşkla millet aşkı arasında kalmasıyla sonunda Sabiha’nın aşkı ağır basarak ve millet aşkı sekteye uğramış ve Cemal “sahnenin dışı”na çıkmıştır.

Cemal edilgen kişiliği nedeniyle sükuneti ve rahatlığı aramaktadır: *“Halbuki içimde geniş hayatın davetini duyuyordum. Büyük kalabalıkları, fikrin ve hareketin sarhoşluğunu özliyordum.”* (Tanpınar, 10) Cemal’in eyleme geçip de tüm iradesini topladığı tek iş Sabiha’yı elde etmektir. İstanbul’a geldiğinde gördüğü ortam onu bunaltmış ve bu ortamdaki kaçmak istemiştir:

“Bu yağmurlu geceyi kendi ışıkları içinde bir yumruk sertliğiyle bekleyen bu zırhlular işgal altındaki şehrin hayatını anlamaya kaftıydı. Onun için evimden ve ailemden ayrılışıma çok müteessirdim. Mümkün olsaydı dönerdim.” (Tanpınar, 10)

Cemal’in bu sözlerinde görülen kaçma ve aile evine geri dönme isteği de romanda Cemal’in “sahnenin dışı”na sürükleneceğini kurgunun sağlamlığı içinde göstermektedir. Cemal roman boyunca çoğunlukla halinden pek memnun değildir.

“Ne garip bu yaşayan adam, yaşayan ve eğlenen, düştüğü bataklıkta bir nergis tarlasında otlar gibi hazla dolaşan ve lezzet alan adam bir ölü gibi bakıyordu. Sade bir ölü gibi bakmıyordu. Baktığı her şeyi bu bakışlarla öldürecek gibi bakıyordu.” (Tanpınar, 271)

II. B. 2. Emperyalist İşgalciler

“Sahnenin Dışındakiler” romanında emperyalist işgalcileri de toplumsal bir kesim olarak ele alınmıştır. Bu durum, işgalcilerin İstanbul’da yaşayan Türklere karşı yaptığı psikolojik, askeri ve ekonomik savaş üzerinden de yazar tarafından ele alınıp değerlendirilmiştir.

Romandaki askerî baskı yine Cemal’in yaşadığı bir olayla okura gösterilir: *“Kadıköy iskelesinde başlarında bir çavuş bulunan iki Senegalli nefer bir bahriyelimizi iki kolundan tutmuşlar, ite kaka götürüyorlardı.”* (Tanpınar, 150) Cemal’in şahit olduğu bu olaydan da çıkarılabileceği üzere Anadolu’da süren Millî Mücadele’nin etkileri İstanbul’a da yansımaktadır. Buna benzer bir diğer olay da yine Cemal’in gözünden aktarılmıştır:

“Biraz sonra oldukça manasız bir hadise daha oldu. Birkaç ecnebi zabiti oturdukları yeri beğenmediler ve kırbaçlarını sallaya sallaya kadınların bulunduğu yere gittiler, kapıyı açarak içeri girdiler.” (Tanpınar, 153)

Cemal’in yaşadığı bu olayda görüldüğü üzere askeriyenin yozlaştığı ve kadının değerini yitirdiği bir İstanbul vardır. Tanpınar bu ortamı yaratırken kendi döneminde de olduğu üzere kadınların her zaman ikinci ve arka planda olmasına yönelik eleştirel bakışını romanın da yansıtmıştır. Anadolu’da süren Millî Mücadele nedeniyle de kimse hiçbir şeye itiraz edememektedir. Bu nedenle bu olayda da görüldüğü üzere edilgen bir toplum yapısı adeta ülkenin üzerine bir sis bulutu gibi çökmüştür. Yazar, İstanbul’dan sunduğu manzaralarla memleketin başka bir yönünü de sanatsal bir çerçevede yansıtmaktadır. Bu yansımaların romanda gösterilmesi İstanbul uzamında kurgulanan Cemal karakterizasyonu ile yapılandırılmasıyla oluşturulmuştur.

II. B. 3. Muhtar

“Sahnenin Dışındakiler” romanında İstanbul uzamı üzerinden kurgulanan başka gerçeklikler yine başka bir karakterizasyonla yansıtılmaktadır. İstanbul’da bir tarafta gayrimüslimler istediği gibi

hareket etmekte, şımarık bir hayat sürmekte; diğer tarafta da yoksul ve manevi olarak tamamen çökmüş bir Türk halkı bulunmaktadır. Bu çile ve ıstırap bütün Türk halkını ve çocukları derinden etkilemektedir. İşte tam olarak bu noktada çocukluktan yetişkinlik dönemine kadar bir korku ve bir belirsizlik içinde yaşayan Cemal'in kurgudaki başka bir işlevi daha ortaya çıkmaktadır. Cemal'in gözünden tanıtılan Muhtar, halkın durumunu yansıtmaya bakımından romanın yapısı içinde işlev kazanır.

Cemal, fiziksel olarak Muhtar'ı "gerçekten güzel" olarak tanımlamıştır fakat bu güzellik dışta olmasına rağmen içine işlememiştir. Muhtar ve yaptığı kirli işler, romandaki figürler tarafından yansıtılsa da kendisi yalnızca Cemal'le yüzleştiği "sahne"de görünmektedir. Romanda Muhtar'ın konuşurken bakıldığında, Muhtar'ın hayatta hiçbir şeye saygısı yoktur. Muhtar'ın nihilist yapısı, sadece "can sıkıntısından" yarattığı sorunlar dikkat çekicidir. Roman boyunca Cemal karakteri üzerinden Muhtar arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar ön planda tutularak roman yapılandırılmıştır. Cemal ve Muhtar arasındaki karşıtlık romanın sonunda patlak vermiştir:

"Etrafımda o kadar ahmak insan vardı, küçük yaşımdan beri, beni her şeyden öyle bıktırdılar ki, can sıkıntısından ölmek için, ateşle oynamaktan başka çarem yoktu. Ateşle oynadım. (...) Sabiha ümit ettiğim gibi çıksaydı, belki başka türlü olurdu. Belki bu işlerin hiçbirine girmezdim. Fakat öyle çıkmadı. O da başka türlü hasta idi. Şahsiyetinin ve imkanlarının hastası idi. Onu çıldırtmışsınız... Siz, etrafında toplanan budalalar, o İhsan sersemi, o Muhlis Bey, bizim bunak... Sen!" (Tanpınar, 300)

Muhtar hayatını sadece tutkularına harcamış biridir, bunlardan biri de Sabiha'yı elde etme arzusudur. Bununla hareket eden onda da başarılı olmayan Sabiha'yla evlendiğine de pişman olan Muhtar'ın, Millî Mücadele gibi büyük, onurlu bir olayla da hiçbir bağı bulunmamaktadır. Hatta etrafında dolanan bu Millî Mücadele yanlıları onun önüne engel olmakta, bütün planlarını engellemektedirler. Muhtar'ı çevresi onu "sahnenin dışı"na sürüklemiştir.

II. B. 4. Süleyman Bey

“Sahnenin Dışındakiler” romanında sahnenin içine hiçbir zaman girememiş bir figür olarak kalan Süleyman Bey karakteri eğlence ve içki düşkününü olarak romanda yaratılmıştır. Kurguda Süleyman Bey Sabiha’nın babasıdır. Balkan Harbi’nin son senesinde bütün malını mülkünü orada bırakıp ailesiyle birlikte İstanbul’a göç eden Süleyman Bey’in bir zamanlar Viyanalı bir kadınla ilişkisi olmuş bu yüzden de onun peşinden Avrupa’ya gitmiştir. Bunun sonucunda da o dönemde kadınlar üzerine birtakım fikirler edindiğini düşünmektedir. Buna bağlı olarak da kızı Sabiha’yı diğer Osmanlı kızlarına göre daha serbest yetiştirmiştir.

Tanpınar, Süleyman figürünü yaratırken fiziksel özelliklerine betimlerken figürün kişiliğiyle de örtüşmesini sağlamıştır. Süleyman Bey’in içinde bir kaçma, kurtulma arzusu yatmakta ve bu Milli Mücadele ortamının kargaşasından kurtulmak istemektedir. Bir bakıma İstanbul’a geldiğine pişmandır:

“Ufluyor, pufluyor, ‘kader...’ diyor, iç çekiyordu. (...) Belki bütün ömrünce hakim olan, kaçmak ve kurtulmak arzusu onu bu hallere sokuyordu. Süleyman Bey, zevk ve eğlenceden gayri kendisini bir nevi gurbet diyarında belki de mutlak pişmanlıkta hisseden insanlardandı.” (Tanpınar, 35)

Cemal’in bu düşüncelerinden de anlaşılacağı üzere Süleyman Bey’in bir pişmanlık ve kaçma arzusu bulunmakta, bu da onu “sahnenin dışı”na sürüklemektedir. İstanbul’u içki içmediği ve eğlencelere katılmadığı sırada sadece bir “gurbet diyarı” olarak görmesi yazar tarafından bir kurgu gerçekliği içerisinde yazılmıştır. Sabiha’ysa babasının düşüncelerine karşı çıkmaktadır:

“Niçin kadere bu kadar bağlı olan insanlar bir türlü ona razı olmaz? Ertesi sabah bunu, Sabiha’ya sorduğum zaman bana: Hiçbiri kendi hayatını yaşamıyor da onun için, cevabını verdi.” (Tanpınar, 36)

Sürekli “kader” diye iç çeken babasına karşın tavrı olumsuzdur. Henüz çocuk yaşta olan Sabiha’nın karakteri “sahnenin içi”nde olması yazar tarafından romanın yapısı içinde hissettirilmektedir.

II. C. SAHNENİN İÇİNDEKİLER

II. C. 1. Sabiha

“Sahnenin Dışındakiler” romanında Sabiha, romandaki en önemli “kadın” figürdür. Yazarın onu hem bir “kadın figür” hem de “sahnenin içi”nden biri olarak yapılandırması roman yapısı içinde önem kazanmaktadır. Küçük yaşta olmasına rağmen konuşturulduğu cümlelere bakıldığında “kadın” olmayı başarmış ve çevresindekileri bu yönden etkilemiştir. Çocukluğundan beri sıra dışı tavırlarıyla Cemal’in ve İhsan’ın dikkatini çekmiştir. Romanın başında Sabiha Balkan Harbi’nden sonra Cemal’in mahallesine taşınmalarıyla okurun karşısına çıkarılmıştır. Roman kurgusu içinde Cemal’le yakın bağlar kurdurulmuştur.

Sabiha karakterizasyonunda idealize edilen bir figür ortaya çıkmaktadır. Sabiha çevresini derin bir şekilde analiz etme özelliğine sahiptir. Sabiha’nın da içinde babası gibi sürekli bir gitme, kaçma isteği vardır. Aynı zamanda da sürekli “*modernleşme çabası*” içerisindedir. Somut bir katkı sağlayamasa da bulunduğu konum itibariyle “sahnenin içi”ndedir. Millî Mücadelenin kazanılmasından sonra da bu anlayışın sürdürülmesine hizmet ederek “sahnenin içi”ne daha da dahil olmuştur. Romanın sonunda “sahneye çıkan ilk Türk kadını” olması kurgulanmıştır.

Sabiha roman boyunca Muhtar figürüyle evli olarak yapılandırılmıştır. Romanın “kötü” karakteri Muhtar, Sabiha’yla evlendikten sonra onun çevresindeki herkesin başına bir sorun açmıştır. Sabiha’yı da aldatmıştır. Sabiha ve Muhtar figürünün uyuşmazlığı evlendikleri günden itibaren romanda gösterilmektedir. Sabiha’nın idealize edilmesinde Muhtar da bir basamak görevindedir.

II. C. 2. İhsan

“Sahnenin Dışındakiler” romanında “sahnenin içi”nde karakterizasyonu yapılan en önemli figürlerden İhsan, Millî Mücadele yanlılarından, o dönemde romanda geçen aydın kesimi gösteren figürdür. Galatasaray’dan mezun olmuş, Avrupa’ya gitmiş ve kültürlü bir insandır. Aynı zamanda idealist, kimseden korkmayan ve kararlı bir kişiliğe sahiptir. Yazar romanda İhsan’ı “büyük başlı, iri ve atletik vücutlu, dalgın bakışlı bir delikanlı” olarak betimlemiştir. Yazarın burada görüldüğü üzere sözcük seçimi İhsan’ın karakteriyle de uyumaktadır. İnsanlardan lafını sakınmaması, gözü pek ve sert olması da tensel özellikleriyle benzerlik göstermektedir.

Romanda İhsan’ın tam zıttı olan figür Nasır Paşa’dır. Nasır Paşa; kişiliği, özellikleri ve çevresiyle o dönem Osmanlı Devleti’nin bir aynası konumundadır. Bir mülkiye paşasıdır. Cemal kendisinden hatıratını yazmasını ister fakat Paşa yazmaz ve bütün hatırlarını yakar:

“Ve biz durmadan mazi dediğimiz o acayip şeyi yakıyorduk! Fakat yakmak da bir şeye yaramıyordu. Yaktığımız her şey zihnimize acayip bir şekilde takılıyor, isimler birbirini çığırtıyor, hayatlar ayrılıyor, hatıralar birbirine ekleniyordu. Boşluk ağzını açmış, biraz evvel aldığı sanki birkaç misliyle üzerimize kusuyordu.” (Tanpınar, 284)

Bu olay romanın doruk noktalarından biridir. Cemal, bir taraftan da Nasır Paşa’ya tüm belgelerini yakmasında yardım etmektedir. Burada Tanpınar’ın asıl anlatmaya çalıştığı şey “yakılmaya çalışılan” bir geçmişin bir türlü tam olarak unutulmamasıdır.

Bu durum romanın sonunda sahnenin içindekiler ve dışındakiler için de olumsuz ve çıkmaz bir sonuç doğurmuştur. Nasır Paşa, bu iki taraf içinde “işe yaramaz” bir figür konumuna gelmiştir. Bu durumdan sonra Nasır Paşa öldürülmüştür. Etrafta katilin İhsan’ın olabileceği söylentileri vardır çünkü İhsan amacına ulaşamamıştır.

SONUÇ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Sahnenin Dışındakiler" adlı romanına dair yapılan bu incelemede, Milli Mücadele dönemine dair bilinen gerçekliklerin ötesinde, su üstüne çıkmayan, görünmeyen yanları da ortaya konulmuştur. Bu ortaya koyuşta da yapısal özelliklerin özgünlüğü de romanın asıl niteliğini oluşturmaktadır. Yazar bu odak farkını, romanını yapılandırırken "sahne" metaforunu kullanarak gerçekleştirmiştir. Bu metaforu "sahnenin içi" ve "sahnenin dışı" olarak ikiye ayırarak uzamsal farklılıklar üzerinden roman boyunca temsil farklılıkları yaratmıştır. "Sahnenin içi" Anadolu yani Milli Mücadele'nin asıl gerçekleştiği, "sahnenin dışı"ysa Kurtuluş Savaşı'na kayıtsız kalanların bulunduğu noktadır. Yazar, romanın adını ve kapsamını buradan çerçeveledirirken asıl göstermek istediğini bu karşıtlığın içine yerleştirmiştir. Böylece hem bakış açısının farklılığını gösterme hedefi hem de sanatsal özgünlüğünü ortaya koyma hedefi sezilir. Bakış açısındaki farklılığı, ülkenin içinde Kurtuluş Savaşı'na destek verenlerle destek vermeye çalışmasına rağmen bu savaşın dışında kalanları göstermek için; sanatsal özgünlüğünü göstermek için de sahne metaforuyla bilineni, yeniden karşıt uzam ve figürlerle yapılandırarak detaylı bir şekilde anlatmaktır.

Bu kapsamda romanda "sahnenin içi" kavramıyla, "samimiyet, yakınlık ve görünen" anlamlarını romanında içselleştirmiş, bunun tam tersi olarak da "kavgalar, adaletsizlik ve görünmeyen"i de "sahnenin dışı" kavramıyla romanına yerleştirmiştir. "Sahnenin içi"nde görünenlerin içinde bir görünmezlik vardır; "sahnenin dışı"ndaysa görünmeyenleri artık birinin göstermesi gerekliliğini hissetmesidir. Yazar, yazar kimliğiyle bu görünmeyeni gösterme görevine soyunmuş ve romanda da görüldüğü üzere Millî Mücadele'nin görünmeyen karanlık yüzünü; aydın kimliğiyle de öz anlamındaki "iç"le bu öze ulaşmanın tek yolunu, "kendi" olmaya bağlı olmayı göstermiştir. "Dış"la bu özü sarmalamıştır. Millî Mücadele sanıldığı kadar kolay gerçekleşen sadece dış güçlere karşı verilen bir mücadele olmamıştır: İç'in içi de Milli Mücadele'nin önünde başka bir engel olmuştur ve bu engel aslında mücadeleyi anlamlı yapmıştır.

Bu tez çalışmasının oluşturulmasında doğrulanmaya çalışılan temel varsayım Tanpınar'ın amacını içerik oluşturmaktan çok içeriğe farklı bir bakışı, daha sanatsal bir çizgide verme kaygısıdır. Yansıtılanlar ülkenin bilinen gerçekleridir ancak o adeta bir denemeci gibi bilinen bir konuyu farklı yönleriyle ele almayı tercih etmiştir. Bunun yanında bu farklı ele alış ve onu farklı bir yansıta Tanpınar'ı Tanpınar yapmaktadır. Tematik bir yapılandırmadan çok teknik detaylar kendisi için önemli ve anlamlıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar olmak bunu gerektirir.

KAYNAKÇA

- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Sahnenin Dışındakiler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2020
- Akan, Nuray. *AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ROMAN KAHRAMANLARINDA KAÇIŞ VE SİĞİNMA*. 2016.
- Köroğlu, Erol. *Sahnenin Dışındakiler 'i Tamamlamak: Ahmet Hamdi Tanpınar Ve Kurtuluş Savaşı Anlatıları Türü*.
- Çetin, Nurullah. *AHMET HAMDİ TANPINAR'IN SAHNENİN DIŞINDAKİLER ADLI ROMANDA MİLLİ MÜCADELENİN YANSIMASI*. July 2011.
- ÖNBERK, Nevin. "Ahmet Hamdi Tanpınar'm " Mâhûr Beste', " Huzur' Ve " Sahnenin Dışındakiler' Romanlarında Millî Kültür Meselelerine Bakış." *Erdem*, 1 Jan. 1986, dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44572/553164.
- "Özgürlük Ve Bağımsızlık." *Cumhuriyet*, 24 Jan. 1999.
- T.C. ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ERMENİ ... dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/32132/TEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- orhanoglu, Yazan:hayrettin. "ESERİN MACERASI YAHUT MAĞARANIN EŞİĞİNDEKİ TANPINAR." *Hayrettin Orhanoglu*, 24 Jan. 2021, hayrettinorhanoglu.wordpress.com/2020/01/22/eserin-macerasi-yahut-magaranin-esigindeki-tanpinar/.
- UÇ, Himmet. "Sahnenin Dışındakiler - Himmet UÇ." *Risale Haber*, 29 Nov. 2017, www.risalehaber.com/sahnenin-disindakiler-19673yy.htm.
- Boydak, Onder. "Sahnenin Dışındakiler Ahmet Hamdi Tanpınar." *Edebiyat*, edebiyat.k12.org.tr/kitaplar/Sahnenin+D%C4%B1%C5%9F%C4%B1ndakiler/66/19/onemli_karakterler.
- Şahin, Seval. "Pasaj." *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Sahnenin Dışında Kalmış Bir Romanı: Sahnenin Dışındakiler*, Nov. 2007.
- "Romanların İlişkiler Şeması." *A.H. Tanpınar*, www.tanpinarmerkezi.com/ilisk.
- BAYRAKDAR Sema, (2008), Yapısalcılığa Saussure İle Dilsel İletişim Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.